

szerű tevékenységnek kell lennie, mely folyton az egész nevelés célját kell, hogy szemmel tartsa és szerinte irányítsa minden lépést, és hogy mindenekelőtt oly tevékenység, mely azoktól is, kik gyakorolják, folytonos önművelést és önfegyelmézést kíván. A nevelésről való elmélkedésnek is tán épen saját magunk erkölcsi művelődése, saját magunk okulása és javulása egyik főeredménye.

WALDAFFEL JÁNOS.

GYAKORLATI SZEMPONTOK A KÖZÉPISKOLÁK MŰKÖDÉSÉNEK MEGFIGYELÉSÉNÉL.*

Jelen értekezésemben néhány irányeszmét és feljegyzést bocsátok közre a középiskolai nevelés-oktatás és az administratio köréből. Mind gyakorlati dolgok, s mint ilyenek részint főigazgatói kijelentések egy negyed századon át foganatosított inspicálások alkalmából; részint iskolai megfigyeléseken és tapasztalatokon alapuló szemlélődéseim eredményei, s mint ilyenek kiegészítéseiül tekinthetők ama reflexióknak, melyeket eddig megjelent pädagogiai könyveimben és cikkelyeimben az illető dolgokról nyilvánítottam. Reflexióimat s a feljegyzéseket a főigazgatói látogatáskor tárgyalni szokott címek szerint csoportosítottam. Ismétlések kikerülése céljából a bővebb tárgyalás iránt illető munkálataimra tettem utalásokat.

I. Intézeti épület.

Szabadon, szabad levegőnek jól kitett helyen áll-e az intézeti épület? Földszintes vagy emeletes ház-e; terjedelem, beosztás és czélszerű-

* E nagy szorgalommal készült dolgozat sajátos érdeke abban áll, hogy a középiskolák működésének megfigyelésénél nálunk *tényleg* kiadott rendelkezéseket, követett eljárásokat és hangoztatott szempontokat állítja össze rendszeresen. Ez a ténylegesség megfosztja ugyan az értekezést attól, hogy a benne összefoglalt szempontok zsinórmértékül, követendő elvekül szolgáljanak, hiszen egy részök bizonynyal meghaladott pädagogiai felfogáson alapul, s az egész értekezésnek egyáltalán nem lehet az a célja, hogy mindenben kánonúl tekintsek az intézetek vezetésével vagy felügyeletével megbízott közegek; másfelől azonban ép e ténylegességnél fogva bizonyos történeti értéke van az összeállításnak, mert a benne felhalmozott adalékok meglehetősen híven tükrözik a középiskolák működése megfigyelésének ez idő szerinti állapotát. Époly figyelemre méltó a dolgozat mint anyaggyűjtemény, mely az életből, a gyakorlatból igen sok oly esetet, viszonyt és szempontot szolgáltat az elméleti megvilágítás céljaira, melyekre előzetesen alig lehet tekintettel az elmélet.

Szerk.

ség tekintetében megfelelő-e általában ; különösebb hátrányai. Az intézet környezete erkölcsi és egészségügyi szempontból kifogástalan-e ? Tiszta levegőjű-e ? «Nincsenek-e az intézet környékén erkölcsöket veszélyeztető helyek ?» (1884. máj. 27-iki jkv. *Nuber* főig. nyilatkozata.) Nem fekszik-e gyárak közvetlen közelében ; nem folyik-e nyílt csatorna közvetlen vagy közeli szomszédságában. Nem áll-e tulságosan élénk forgalmú utcában vagy téren ? Elég tágas és nagy-e az intézet udvara arra, hogy elégséges tért nyújtson az óráközökben a tanulók szabad mozgására s játékának ; ha az udvar terjedelme kicsiny, van-e az intézet előtt vagy közelében szabad tér, mely pótolhatja a nagy kiterjedésű udvart ? Van-e kút az intézet udvarán ; ha nincs, áll-e minden folyosó két-két végén tiszta és egészséges ivóvíz a tanulók rendelkezésére ; van-e minden osztály számára külön s megfelelő számban ivóbögre ? «A pajkos tanulók által a falakon, a padokon elkövetett firkálásokat azonnal el kell a szolgának távolítani.» (1881. jun. 4. jkv. *Klamarik* főig. nyilatkozata.)

II. Az intézet helyiségei.

Elég tágasak és világosak-e a tantermek és szertárak a középiskola szükségleteihez képest ? Ha nem elég tágasak, melyek a meg nem felelő terjedelműek : számuk és főbb hiányaik. Van-e külön könyvtári terem, közvetlenül a tanári szobából van-e a bejárata, hogy a tanári szoba olvasó teremül könnyen felhasználható legyen ? Miből való a kályhák (vas, cserép, vagy kőből épített), jól fülnek-e, kívül vagy belül fűthetők-e ? A vaskályhák előtt vannak-e kályhaellenzők ? Elégséges-e a fűtőanyag jól szellőztetés mellett is a kellő meleg kifejtésére ? Nincsenek-e nagyobb falrepedések a helyiségekben és a folyosókon ; a vakolat ép-e mindenütt, a festés vagy a meszelés nem rongált-e ? Elég tágas-e a tornacsarnok ? Fa- vagy kőépület-e ? Jól fűthető-e ? s hány kályha gerjeszti a meleget ? Padlózva van-e ? Főleg a csekélyebb területű tornacsarnokokban czélszerűbb a cserrel való behintés. Kéz alatt van-e és kellőleg használtatik-e a permetező ? Van-e elégséges számú fogas az öltözetek elhelyezésére ? Elégségesek-e a tornaszerek, czélszerű-e az elrendezésök és helyes-e az elhelyezésök, gondozásuk, kezelésök ? Van-e nyári tornatér és felszerelés benne, van-e külön játszótér, együtt van-e ez utóbbi a nyári tornatérrel ? Ha nincs együtt, lehetőleg egyesítendő. Van-e külön intézeti vagy legalább helyi egyesületi korcsolyapálya ? Ha nincs : mi módon adatik alkalom a tanulóknak a korcsolyasport üzésére ? Ez különben testületi megállapodás szerint, tehát rendszeresen, bizonyos kijelölt helyen és időben történjék, s a pädagogiai felügyeletről kellőleg gondoskodni kell. Ez legegyszerűbben úgy történhetik, hogy osztályonként egy-két-három tanuló megbiznak az illető osztályfők mint csoportbiztosokat, a kik a

felügyeletük alá sorozottak magokviseletére ügyelnek s erről jelentést tesznek. Hogy visszaélések ne fordulhassanak elő, az osztályfők maguk személyesen is megjelennek még pedig gyakortabb — a korcsolyázó helyen. Tudvalévő, hogy a V. K. M. nagy súlyt helyez a korcsolyázásra. 1891. nov. 13-án 51. 869. sz. a. rendeletében kimondja, hogy e testedző, egészséges sportra az eddiginél nagyobb gond fordítandó. Hely, tanítás és felügyelet dolgában a tanári testületek intézkedése számít; a hely dolgában az illető városi hatóság, illetőleg a korcsolyapályát fentartó egyesület közreműködését kell felhasználni. (Itt reflektálnom kell az 1892. ápr. 22-én 17466. sz. rend.-re is, mely kívánja, hogy a tanártestületek minden alkalommal buzdítsák a tanulókat a városban lévő fürdőintézetek vagy úszóiskolák mentől gyakrabban való látogatására; az igazgatók az illető tulajdonosoktól a tanulók számára a lehető legnagyobb kedvezményeket igyekezzenek kieszközölni, s ha helyben nem volna fürdő vagy úszóiskola, azok létesítésére a helyi hatóságokat igyekezzenek az ügy nagy fontosságára való hivatkozással és a tanulók némi anyagi hozzájárulásának kilátásba helyezésével rábírni. (1892. okt. 24-én 43,496. sz. r.-vel pedig tudatta a V. K. M., hogy a keresk. min. 1892. szept. 23-án 60,948. sz. r.-vel oly városokban, melyeknek közelében fürdőhely van, e fürdőhelyek rendes látogatásának és a fürdés és uszás rendes gyakorlásának megkönnyítése céljából a szükséges ellenőrzés mellett leszállított áru menetjegyeket engedélyez, mi iránt a kívánságok folyamodványok alakjában a V. K. M.-hoz intézendők.) Az árnyékszékek alkalmas helyen vannak-e elhelyezve, tisztán tartatnak-e és tisztán tarthatók-e, minden osztálynak külön fülkéje van-e, s ajtóik elzárhatók-e? A közös csarnok el van-e látva gyorsan levezető csatornákkal, s ezek el vannak-e látva kellő számban választó falakkal, illetőleg reteszekkel a szemérem megóvása céljából? A közös csarnok csatornáinak fertőtlenítésére mely eljárás és mely desinficiáló anyag alkalmaztatik? Az árnyékszékek fertőtlenítése gondos-e? Ügyelnek-e a tanulók az árnyékszékek tisztán tartására; ha nem: mi módon ellenőriztetik e körülmény, s a külön-külön szükségessé vált tisztogatás költsége mily módozatok szerint szereztetik be a tanulóktól? Végül konstatálandó, hogy a *Trefort Agoston* által «a tanügyi állapotok helyszini megfigyelése végett a haza különféle vidékein tett utazásai alatt tett tapasztalatai alapján» 1873. nov. 2-án, 30,479. sz. a. r.-ben — lásd: Rendt. Magy. 237—238. l. — közzétett nagyfontosságú intézkedések szigorúan megtartatnak-e, az intézeti épületek, ablakok és padok elhelyezését, a padok szerkezetét, a külső és belső helyiségek tisztán tartását, a szellőztetést, a félreeső helyek építését és fertőtlenítését stb. illetőleg. Nevezetesen az árnyékszékekre vonatkozólag e rendelet követeli: «Oly helyeken, hol a félreeső helyek az iskola levegőjét megromtják, azokat vegytanilag folyvást szagtalanítsák.»

III. Bútorok.

A bútorzat kellő mennyiségben van-e meg és általában czélszerű-e? Milyen rendszerűek a padok és a rajzasztalok? (A padok rendszereire nézve a Verédy Károly képes útmutatója szabatos és könnyű tájékozást nyújt.) Elég nagyok-e az íróasztalok, kellően vannak-e feketére festve? Van-e az írásbeli dolgozatok őrzésére osztályok és tárgyak szerinti besztással külön szekrény, hogy a dolgozatokat ne kelljen a tanulóknak haza vinniök, mely esetben a gyűrődés és elpiszkolás veszélyétől aligha volnának megkímélhetők. Van-e a folyóiratokra külön szekrény kellő feliratokkal, s a folyóiratok bekötési táblákban őriztetnek-e? Van-e a külön kézi könyvtárra oly alkalmas szekrény, a hova nem csak a szótárak és illusztrált művek férnek el, de a melyben jól el lehessen helyezni a történelmi és irodalmi összes szemléltető eszközöket, képeket, stb. is (a hol t. i. külön philologiai vagy történelmi muzeumok nincsenek.) (Az igazgatói és a tanári szoba bútorzata a tartósság mellett a tetszetős kül-sóvel is rendelkezzeék; ezt a decorum megkívánja.)

IV. Tisztán és rendbentartás.

A tantermeket, a folyosókat és a bútorzatot teljesen tisztán tartják-e, s naponkénti söprés foganatosítottatik-e? Az óráközökben való szellőztetés ajtó- és ablaknyitás által gondosan történik-e s minden tan-óra után-e, télben-nyárban egyaránt? Vannak-e minden tanteremben s különösen a természetrajzi, vegytani és phys. szertárakban szobaszellőztető, hogy állandó friss légáram a szoba levegőjét felüldítse. (A V. K. M. 1888. márcz. 24-én 51,641. ex 1887. sz. r.-tel a *Germaner Pál* szerkesztette zárható szobaszellőztető-készüléket beszerzésre ajánlotta. Egy ablakra 2 frt 50 kr., kapható Budapest, II. ker., Halász-utca 2. sz.) A naponkénti söprésnél nyitvák-e az ajtók és az ablakok is, mert ellenkező esetben a por egészen leülepszik, s a levegő fertőzve marad. Padok tisztogatása mindennap foganatosítottatik-e? Van-e portörölés reggel és dél után a tanítás megkezdése előtt? A szertárak hetenként kétszer söprésen kívül egyébként is tisztogattatnak-e? Évenként legalább 3-szor (karácsonyi és húsvéti szünetidőben s a nagy vacatióban) nagyobb és az intézet összes helyiségeire kiterjedő alapos tisztogatás padló-felmosással történik-e? Van-e évenkénti meszelés?

A tantermek szellőztetésére vonatkozólag álljon itt a következő három főigazgatói nyilatkozat: «A mi a tantermek szellőztetését illeti, miután azok elég tágasak, s az ifjúság száma azokhoz mérten nem nagy, elégségesnek mutatkozik, ha a tantermek téli időben, mellétekintettel a kevés tüzelő fára s nagy hidegre, naponként kétszer szellőztetnek, s csak azon

termekben eszközöltetik többször a szellőztetés, melyekben a tanulók netán nagy számmal s egymásután négy órán át vannak.» (1873. decz. 16. tanácskozási jkv.) Ezzel ellentétben a Rendt. 29. §-a apodictice követeli, hogy az egyes tanórák közötti 10 percnyi szünet alatt a tantermet szellőztetni kell: tehát minden tanóra után, a mi nagyon is szükséges. Erre nézve a Rend. Magy. 92. lapján azt ajánlottam, hogy ekkor minden tanuló hagyja el a tantermet. egyrésztől, hogy a friss levegőn üdjön, másrészt, hogy ablak és ajtó kinyitásával hathatós szellőztetést lehessen foganatosítani, a mikor a keletkező légvonat a tanulóknak, kik az osztályban maradnának, nagyon ártana. A főntebb említett 1873. évi 30,479. sz. a. általánosságban intézkedő rend. e tekintetben így rendelkezik: «A tantermetek természetes uton és mesterséges készülékekkel egyáltalában és rendszeres szellőztessék s azokban a megfertőztetett levegőt minden órában friss levegővel cseréljék fel, hogy így a tanulók egészséges levegőt lehelhessenek be.»

«A tantermek terjedelmesek és tiszták legyenek. A hol csupán ajtók és ablakok által eszközöltetik a szellőztetés, ott az óráközökben alapos szellőztetést kell eszközölni; ily helyeken a belül fűtő kályhák s a járás-kelés is szolgáltat üde levegőt.» (1884. május 27. főig. tan. jkv.) (A járás-kelés alatt természetesen nem az órák alatti kikéredzkedéseket kell érteni, hanem talán inkább csak az óráközökben történő jövéstmenést.) Hogy mily fontosság helyezendő a szellőztetésre és a fűtésre, bizonyosság az alábbi főig. nyilatkozik: «Tapasztalta, hogy a tantermek nem voltak kellőképpen fűtve, mi több egyes osztályokban a délutáni órákban észrevette, hogy a tanterem nem volt elegendőleg szellőztetve.» (1875. jan. 23. főig. tan. jkv.) (Nyilvánvaló, hogy a délutáni szellőztetés maga után vonja, hogy délután is kell fűteni; ez, a hol belül fűthető vaskályhák vannak, könnyen megy, mert gyorsan fejlődik annyi meleg, a mi 1—2 órára elegendő.)

DORTSÁK GYULA.

AZ ISKOLAI KIRÁNDULÁSOK.

A vallás- és közoktatásügyi miniszternek — a M. Pædagogia múlt havi füzetében is közölt — 69,893/1895. sz. a. kelt rendelete újból ráterelte középiskolai tanárságunk figyelmét az iskolai élet ama fontos mozzanatára, mely hova-tovább biztos, előre kiszabott helyet kíván majd magának az iskola életrendjében, t. i. az iskolai kirándulásokra.

A miniszter rendelete elismeréssel adózik az Utasítások idevágó pontjának, a miniszter elődjei részéről e fontos dologra vonatkozó útmutatásoknak és mindenekelőtt azon derék praxisnak, mely középiskoláinkban erre nézve az utolsó években mindinkább meghonosodott, úgy hogy,